

RODNO SENZITIVNA STATISTIKA KAO NEOPHODAN ELEMENT U DEMOKRATIZACIJI DRUŠTVA

*Bojana BALON**

Uvod

Još od vremena Simone de Beauvoir brojne teoretičarke koje zagovaraju rodnu teoriju (*gender theory*) kritikovale su društvenu praksu i politički diskurs koji dozvoljava da se muškarci predstavljaju kao čovečanstvo, ljudstvo, građanstvo, pogotovo kad se priča o ženskom pitanju, kao da "žensko" tek treba da se definiše u odnosu na "muško", koje je norma za sebe. "Žensko" treba da bude opravdano i objašnjavano u odnosu na "muško". Ta praksa se razvijala i bila legitimizovana kroz istoriju.

Kritičari klasičnih teorija o društvenom ugovoru iz 17. i 18. veka retko otkrivaju deo priče o tome da je društveni ugovor u suštini bratski pakt koji konstituiše civilno društvo kao patrijarhalni ili muški princip. Liberalni teoretičari definišu pojedinca kao onog koji pripada javnoj sferi nezavisno od toga da je "pojedinaac", "civilno društvo" ili "javnost" konstituisana kao patrijarhalna kategorija koja je smestila ženu u privatnu sferu i da žena kao takva uopšte ne postoji (Pateman, 1988: 109). Na taj način su žene bile isključene iz participacije u formalnim institucijama politike – u različitim periodima je pravo glasa bilo ograničeno sa obavljenom vojnom obavezom ili vlasništvom nekretnina.

Upravo liberalni teoretičari često okrivljuju žene za istorijsko nasleđstvo deprivilegovanosti. Prema njihovom mišljenju neravnopravan položaj žena je posledica izbora koje su napravile žene same. Žene su manje zastupljene na pozicijama moći ili previše zastupljene u manje plaćenim pozicijama. To je zbog toga, jer su žene same to izabrale da bi uspele da usklade svoje profesionalne i kućne obaveze. Liberali često opravdavaju takvu situaciju tezom da je ženska neravnopravnost trenutna stvar koja će da nestane čim žene počnu da biraju između novih mogućnosti koje su im na raspolaganju

* Centar za pravna istraživanja Instituta društvenih nauka, Beograd.

(Bacchi, 1997:7). Pitanje uticaja nejednakih polaznih tačaka žena na njihovu slobodu izbora između mogućnosti koje su im na raspolaganju se očigledno smatra nebitnim.

Problem definisanja ženskog u odnosu na "normu" je prisutan i danas. Jedan od dokaza, da se "žensko" tek postepeno probija i definiše je jasno prisutno i na polju statistike. Tek u 2005. u Srbiji su izašli statistički podaci sa nešto više politički relevantnih podataka o ženama i muškarcima u društvu. Posle više od decenijskog nastojanja aktivistkinja i stručnjakinja, a od skoro i Saveta za rodnu ravnopravnost Republike Srbije u zahtevima da se reformiše statistika na rodno senzitivnan način, Republički zavod za statistiku Srbije je uz pomoć UNDP-ja objavio publikaciju *Žene i muškarci u Srbiji* (RZS, 2005) koja po prvi put institucionalno ukazuje na neravnopravan položaj žena u Srbiji: da su bolje obrazovane od muške populacije, da se nalaze na nižim rukovodećim mestima, da prosečno zarađuju manje od svojih muških kolega, i da učestvuju u odlučivanju o društvu u kojem žive u mnogo manjoj meri od muškaraca.

Način na koji je neki društveni problem predstavljen ili shvaćen definiše i ograničava moguće odgovore ili rešenja. Ako se društvo predstavlja kroz statistiku kao uniformna celina i ne predstavlja političke, ekonomske i društvene specifičnosti polovine stanovništva, takva statistika ne samo da prikrija da problem ženske neravnopravnosti uopšte postoji, nego ograničava mogućnost prepoznavanja problema u društvu, davanja odgovora i rešenja.

Neki teoretičari tvrde da način na koji se određeni problem u društvu predstavlja nije slučajna nego je u funkciji onih koji su na pozicijama moći, a tu žene nisu dovoljno zastupljene. Pitanje na koje treba pronaći odgovor je kako se produkuje "žena" i "žensko", kako se taj koncept reprodukuje u političke svrhe i ko ga reprodukuje. Pre svega zbog toga je bitno da imamo više žena u politici i na pozicijama moći – ne zbog same brojčane zastupljenosti i zbog tehničkog aspekta demokratije, nego zbog toga što one onda imaju mnogo veći uticaj na identifikovanje problema i potreba u društvu, na načine njihovog rešavanja, kao i na definisanje koncepata "društvo", "politika", pa i "žena".

Analiza rodni aspekata statistike je bitna, jer doprinosi spoznaji da u društvu postoji nevidljiva, ali veoma prisutna diskriminacija, podiže se svest i žena i muškaraca o vrednostima, kvalitetima, značaju i konačno o brojčanoj snazi žena. Samosvest žena je jedan od faktora koji sa svoje strane sigurno doprinosi mobilizaciji da se nepovoljna društvena situacija promeni. Konačno i jedni i drugi doprinose artikulaciji i jasnoj definiciji problema koji onda mogu da budu politički priznati kao problemi i da se za njih traže

rešenja. Sa druge strane veća zastupljenost žena na pozicijama moći, njihovo učešće u odlučivanju u društvu je jedna od najosnovnijih potreba demokratije. Definicija demokratije, koju je usvojila Interparlamentarna unija 1997. godine u Univerzalnoj deklaraciji o demokratiji pretpostavlja stvarno partnerstvo među ženama i muškarcima u upravljanju društva u kome rade žene i muškarci zajedno, ravnopravno i komplementarno, i u kojem se dopunjuju i obogaćuju svojim razlikama.¹

Razvoj takozvane rodno senzitivne statistike je veoma važan za identifikovanje i otklanjanje neravnopravnosti u društvu, ali i za napredak društva kao celine. Statistika je ključni element na osnovu kojeg se razvijaju politike Evropske unije. Na vanrednoj sednici Saveta EU je u Luksemburgu 1997. godine usvojena ambiciozna strategija zapošljavanja u Evropskoj uniji s namerom da se smanji nezaposlenost, na održivi način poveća zaposlenost, kao i otklanjanje tzv.jaza među polovima. U tom kontekstu je u EU-u razvijeno istraživanje radne snage koji nudi rodno senzitivne uporedne podatke o radnoj snazi u svim državama članicama, jer su metodologije i definicije harmonizovane (Eurostat, 2005). Zato ćemo u nastavku teksta detaljnije istražiti najnovije podatke o položaju žena u EU i u Srbiji i predstaviti rodno senzitivne kategorije koje postoje u statistici Slovenije, Nemačke, Norveške i EU kao celine.

Žene u EU i Srbiji i pregled rodno senzitivnih indikatora u Sloveniji, Nemačkoj, Norveškoj i EU

Kancelarija za statistiku EU (Eurostat) objavljuje statistička istraživanja o položaju žena u Evropskoj uniji. Glavni zaključci do kojih su došli istraživači u studiji u 2006. godini (Eurostat (2006) su sledeći:

- 55% svih studenata u EU25² su žene
- samo trećina menadžera u EU25 su žene
- žene rade više sati od muškaraca, imaju manje slobodnog vremena
- žene u proseku zarađuju 15% manje od muškaraca

¹ Član 4. Univerzalne deklaracije o demokratiji, koja je usvojena od strane Interparlamentarne unije u Kairu, 16. septembra 1997. "The achievement of democracy presupposes a genuine partnership between men and women in the conduct of the affairs of society in which they work in equality and complementarity, drawing mutual enrichment from their differences."

² Skraćenica EU25 uključuje sve sadašnje države članice Evropske unije, EU15 uključuje države koje su bile članice do 2004.

Stopa zaposlenosti je bila niža za žene nego za muškarce u svim državama EU (56% za žene i 71% za muškarce u EU25 u drugoj polovini 2005). U proseku, oko jedne trećine zaposlenih žena je radilo sa polovinom radnog vremena, za razliku od samo 7% muškaraca. Proporcija žena koje su radile part-time je varirao od manje od 5% u Slovačkoj do 75% u Holandiji.

Samo trećina menadžera u EU25 su žene (32%). Najviši procenat je u Letoniji (44%), Litvaniji (43%), a najniži na Kipru (14%) i Malti (15%). Razlika u platama između muškaraca i žena³ u EU25 u 2004 je iznosila 15%, što znači, da su žene prosečno zarađivale 15% manje od muškaraca. Raskorak je bio oko 5% na Malti, Portugalu i Belgiji i oko 25% na Kipru, Estoniji i u Slovačkoj.

Činjenicu da su žene nedovoljno zastupljene na tržištu rada, na menedžerskim pozicijama i da prosečno zarađuju manje od muškaraca možemo da objašnjavamo strukturnim razlozima, kulturnim i ideološkim praksama, koje vezuju ženu za dom, porodicu, privatnu sferu. Žene još uvek preuzimaju brigu o deci, domaćinstvu i bolesnim ili starijim članovima porodice u mnogo većoj meri od muškaraca, žene u mnogo većoj meri obavljaju neplaćeni posao, dok muškarcima preostaje više vremena za karijeru, posao, studiranje.

U svim državama članicama EU je ukupni broj sati odrađenih preko dana – na poslu, studirajući, i u kućnim poslovima – generalno veći za žene: jedan sat više u Italiji, Sloveniji, Estoniji, Litvaniji, Španiji i Mađarskoj. Samo u Velikoj Britaniji i Švedskoj je broj odrađenih sati žena i muškaraca skoro isti. Žene najduže rade u Sloveniji i Litvaniji (oko 8 sati dnevno), najmanje u Nemačkoj i Belgiji (oko 6 sati i 30 minuta dnevno). Žene su provodile više vremena od muškaraca u kućnim poslovima, a muškarci više na plaćenom poslu ili studirajući.⁴

³ Razlika između prosečnih bruto zarada muškaraca i žena koji su na plaćenom radnom mestu u celoj ekonomiji. Populaciju sastavljaju svi zaposleni od 15. do 64. godine koji rade 15 ili više od 15 radnih sati nedeljno. Treba da se napomene, da postoje različite karakteristike zapošljavanja žena i muškaraca. Žene i muškarci nisu ravnomerno zaposleni u svim sektorima ili delatnostima. Prema Eurostat-u je više zaposlenih žena koje su zaposlene na manje odgovornim mestima i kao takve primaju manje plate. Razlika u platama tako ne znači neophodno da postoji razlika među muškarcima i ženama koji rade isti posao i na istom hijerarhijskom nivou.

⁴ Podaci su uzeti iz nacionalnih istraživanja "Time Use Surveys" koje su bile urađene između 1998. i 2004. godine od strane nacionalnih statističkih institucija. Prosečno vreme utrošeno na određenu aktivnost je izračunato za sve osobe između 20. i 74. godine, preko cele godine, uključujući radne dane i vikende, kao i praznike. Zato je, na primer, vreme svih odrađenih radnih sati dnevno manje od normalnog radnog dana.

Tabela 1.
Podaci za EU25 o stopi nezaposlenosti, zaposlenosti, procentu menadžera i razlikama u platama između muškaraca i žena

	Stopa nezaposlenosti, januar 2006*		Stopa zaposlenosti populacije između 15 i 64, 2005**		Zaposleni sa polovinom radnog vremena kao procenat ukupne zaposlenosti, 2005***		Procenat žena menadžera od svih menadžera, 2005****	Razlika u platama između muškaraca i žena, 2004*****
	žene	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci		
EU25	9,6	7,6	56,3	71,2	32,6	7,3	32,1	15 _e
Austrija	5,6	4,9	61,7	75,1	38,7	5,9	27,0	18
Belgija	9,7	7,6	54,1	67,7	40,7	7,1	32,9	6
Češka	9,6	6,3	56,0	73,3	8,4	2,1	30,3	19
Danska	5,0	3,8	70,8	80,1	32,7	12,8	23,0	17
Estonija	6,2	6,2	63,5	66,5	10,4	4,9	37,5	24
Finska	8,8	7,7	67,4	71,0	18,5	9,1	29,7	20
Francuska	10,1	8,3	57,9	69,0	30,9	5,7	37,1	12
Grčka	15,5	6,4	46,2	74,5	9,1	2,1	25,8	10
Holandija	5,0	4,3	66,4	79,9	75,3	22,6	25,6	19
Irska	3,8	4,7	58,0	76,2	24,4	5,0	30,2	11 _p
Italija	9,7	6,0	45,4	70,2	25,7	4,5	31,9	7 _p
Kipar	6,4	4,5	58,5	79,5	13,8	5,1	13,6	25
Letonija	7,8	8,5	59,4	66,9	11,6	7,6	44,3	15
Litvanija	7,3	6,6	59,2	66,3	8,5	4,6	42,7	16
Luksemburg	7,8	3,8	50,6	72,4	40,2	2,4	26,3	14
Mađarska	7,5	7,0	50,9	63,0	6,1	2,9	34,3	11
Malta	9,8	6,9	33,6	73,5	19,3	4,7	14,5	4
Nemačka	10,2	8,2	59,3	71,1	44,3	7,7	26,4	23
Poljska	19,1	15,6	46,4	58,2	14,2	7,7	32,5	10
Portugal	8,7	6,9	61,9	73,4	16,6	7,1	34,2	5
Slovenija	6,7	6,1	61,7	70,2	11,0	7,1	32,8	9
Slovačka	16,6	15,2	50,8	64,1	3,9	1,2	31,2	24
Španija	11,0	6,6	51,2	75,0	24,9	4,7	32,3	15
Švedska	6,3	6,4	70,5	74,6	39,9	11,8	29,8	17
V. Britanija	4,5	5,4	65,8	77,3	43,1	10,6	34,5	22

Napomena: * Belgija, Danska, Mađarska: decembar 2005, Velika Britanija: novembar 2005, Grčka, Italija: Q3 2005, Švedska: mart 2005.
 ** Stopa zaposlenosti za populaciju od 15 do 64 godina, podatak za Luksemburg je za 2004. godinu.
 *** Procenat zaposlenih za skraćeno radno vreme i procenat žena-menadžera za populaciju 15 i više, podatak za Luksemburg je za 2004. godinu.
 **** Slovenija: 2002, Finska: 2003.
 e - procena
 p - približno
 Izvor: Eurostat (2006) *A Statistical View of the Life of Women and Men in the EU 25*.

Sa druge strane ima sve više sve bolje obrazovanih žena. Između univerzitetskih studenata u EU25, 55% su bile žene u 2003. Žene su predstavljale više od polovine studenata u svim državama članicama, osim Grčke i Kipra, gde je deo muškaraca i žena studenata bio isti. U EU25 je više žena od muškaraca između 20 i 24 godina završilo barem srednju školu u 2005. godini (80% žena i 75% muškaraca). Najveći procenat žena između 20 i 24 godina koje su završile najmanje srednju školu je zabeleženo u Sloveniji (94%), najniži procenat na Malti (48%).

Druge interesantne kategorije koje možemo da proverimo u statistici EU je broj uključenih u dugoročno obrazovanje, među njima je više žena, procenat prema polu ljudi koji napuste obrazovanje pre završetka školovanja (među njima je manje žena od muškaraca), broj ljudi prema polu koje poginu u saobraćajnim nesrećama (3-4 puta više muškaraca od žena), način putovanja na posao prema polu (muškarci češće koriste automobil, a žene javni prevoz).

Na osnovu analize statističkih podataka Republičkog zavoda za statistiku Srbije možemo slično da zaključimo i o populaciji žena u Republici Srbiji: da su u proseku bolje obrazovane od muške populacije, da se nalaze na nižim rukovodećim mestima, da u proseku zarađuju manje od svojih muških kolega, i da učestvuju u odlučivanju o društvu u kojem žive u mnogo manjoj meri od muškaraca (RZS, 2005).

U 2002. i 2004. godini je bilo među izabranim poslanicima Narodne skupštine samo od 11% do 13% žena. Vlada je među svojim ministrima imala 4 ministarke u 2002. godini i samo 2 od 15 u 2004. godini. U 2002. godini je bilo među aktivnim stanovništvom podeljenim prema zanimanju samo 30,4% žena među zakonodavcima, funkcionerima i rukovodiocima-menadžerima. Ali je zato bilo među stručnjacima 53% žena, među stručnim saradnicima i tehničarima 59% i među službenicima 53%.⁵

Prema podacima Republičkog zavoda za statistiku je među studentima upisanim u prvi razred viših ili visokih škola 52,9% žena u 2002, a među studentima koji su diplomirali u 2002. bilo je 59% žena na fakultetima prirodnih i društvenih nauka a na fakultetima umetnosti čak 65% žena. Na poslediplomskim studijama dolazi do naglog opadanja udela žena. Bilo je

⁵ Među zakonodavcima je bilo samo 20,5% žena (pri čemu nije jasno ko još ulazi u tu kategoriju pored poslanika i poslanica Narodne skupštine), među vladinim funkcionerima 30,3%, rukovodiocima lokalne uprave 28,1%, funkcionerima organizacija od posebnog značaja 35,1%, među direktorima i izvršnim rukovodiocima 25,2%, rukovodiocima-menadžerima privrednih sektora 28,1%. Među rukovodiocima, menadžerima malih preduzeća bilo je samo 30% žena.

samo 33% žena među studentima koji su magistrirali u 2002, i samo 30% njih je bilo među studentima koji su doktorirali u 2002. godini.

Da postoji očigledno neopravdana neravnopravnost u zastupljenosti žena na visokim pozicijama moći ukazuje podatak da je u Srbiji više bolje obrazovanih žena od muškaraca. U Srbiji u 2002. godini je bio veći procenat žena sa srednjim i visokim obrazovanjem od muškaraca.⁶ Sa druge strane ima veći procenat muškaraca nego žena u grupi stanovništva koja je bez školske spreme, sa nepotpunim osnovnim obrazovanjem ili završenom osnovnom školom.⁷

Tabela 2.

Struktura trošenja vremena žena i muškaraca od 20 do 74 godina u satima i minutima na dan

	Radno mesto/studije		Kućni poslovi		Ukupni rad		Slobodno vreme	
	žene	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci	žene	muškarci
Belgija	2:07	3:30	4:32	2:38	6:39	6:08	4:50	5:22
Estonija	2:33	3:40	5:02	2:48	7:35	6:28	4:36	5:28
Finska	2:49	4:01	3:56	2:16	6:45	6:17	5:30	6:08
Francuska	2:31	4:03	4:30	2:22	7:01	6:25	4:08	4:46
Italija	2:06	4:26	5:20	1:35	7:26	6:01	4:08	5:08
Letonija	3:41	5:09	3:56	1:50	7:37	6:59	4:09	4:48
Litvanija	3:41	4:55	4:29	2:09	8:10	7:04	3:49	4:50
Mađarska	2:32	3:46	4:58	2:40	7:30	6:26	4:38	5:29
Nemačka	2:05	3:35	4:11	2:21	6:16	5:56	5:24	5:52
Norveška	2:53	4:16	3:47	2:22	6:40	6:38	5:51	6:03
Poljska	2:29	4:15	4:45	2:22	7:14	6:37	4:36	5:25
Slovenija	2:59	4:07	4:58	2:40	7:57	6:47	4:29	5:34
Švedska	3:12	4:25	3:42	2:29	6:54	6:54	5:04	5:24
Španija	2:26	4:39	4:55	1:37	7:21	6:16	4:29	5:17
Velika Britanija	2:33	4:18	4:15	2:18	6:48	6:36	5:04	5:32

Izvor: Eurostat (2006) *A Statistical View of the Life of Women and Men in the EU25*.

⁶ 58% svih žena, odnosno 46% svih muškaraca je imalo srednje ili visoko obrazovanje.

⁷ 39% svih žena ili 52% svih muškaraca.

Dodatan argument u prilog neravnopravne zastupljenosti na mestima odlučivanja je statistika koja ukazuje na to, da je među zaposlenima u preduzećima, ustanovama i organizacijama više zaposlenih bolje obrazovanih žena i više manje obrazovanih muškaraca.

Tabela 3.
**Zaposleni u preduzećima, ustanovama i organizacijama
prema polu i stepenu stručne spreme 2003. godine**

Stručna sprema	Broj žena na 100 muškaraca
Visoka	114
Viša	136
Srednja	127
Niža	109
Visokokvalifikovani	15
Kvalifikovani	38
Polukvalifikovani	65
Nekvalifikovani	83
Ukupno	80

Izvor: RZS (2005) Žene i muškarci u Srbiji.

Prosečne zarade žena u odnosu na prosečne zarade muškaraca su iznosile ukupno 97,9%. Najmanji deo plate muškaraca su zaradile žene u prerađivačkoj industriji, samo 74%, a upravo u ovoj industriji je zaposlen najveći deo žena, više od petine.⁸

Na problem manjka žena na hijerarhijsko višim položajima ukazuje i struktura nastavnog osoblja u osnovnim, srednjim, višim i visokim školama

⁸ U poljoprivredi i šumarstvu (gde je zaposlena još jedna petina svih žena), žene zarađuju samo 92,8% plate koju zarađuju muškarci. U delatnosti trgovine na veliko i malo i opravkama (u kojoj je zaposlena treći najveći deo žena – 14,7%), žene zarađuju 87,2% plate muškaraca. Jedino u delatnosti obrazovanja žene zarađuju više od muškaraca (123,7%), a u ovoj oblasti je zaposleno svega 7,2% žena i u građevinarstvu gde zarađuju 106,3% (a tu je zaposleno svega 1,5% svih žena). U području zdravstvenog i socijalnog rada žene zarađuju 89,2% plate muškaraca, a tu je zaposlenih 11,6% svih žena i svega 2,6% svih muškaraca).

prema polu. U osnovnim školama je među nastavnim osobljem 72% žena, u srednjim 61%, na višim školama 38%, na fakultetima samo 29%.

U oblasti kriminaliteta imamo podatke o osuđenim maloletnim i punoletnim licima prema grupama krivičnih dela prema polu u 1992. i 2002. godini, ali samo u publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji*. U redovnim publikacijama Republičkog zavoda za statistiku nemamo podatke o osuđenima prema grupama krivičnih dela podeljene prema polu. Takođe ne postoji statistika podeljena prema polu o žrtvama krivičnih dela – ne znamo ko su prema polu žrtve silovanja, seksualnog nasilja, seksualnog uznemiravanja, porodičnog nasilja (koje je ušlo u Krivični zakon tek 2004. godine). Takođe ne postoje podaci o ženama i muškarcima sudijama na opštinskom, okružnom, vrhovnom sudu i o zaposlenima u tužilaštvima prema polu.

U napred pomenutoj publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji* možemo mnogo da saznamo o specifičnom položaju pripadnika oba pola u društvu. No, postoji niz aspekata rodno pitanja za koje podaci ne postoje, mada se oni prikupljaju u državama EU. U Nemačkoj i Norveškoj, na primer, postoji tradicija prikupljanja i objavljivanja rodno senzitivne statistike, pored redovnih statističkih godišnjaka objavljuje se publikaciju *Žene i muškarci* u kojima se detaljno obrađuju različite oblasti života. Na sledećim tabelama, 4 i 5, dat je pregled najinteresantnijih i najrelevantnijih kategorija koje su obrađene u najnovijoj nemačkoj publikaciji *Women in Germany 2006*, publikacije *Women and Men in Norway* iz 2006. i šta od relevantnijih kategorija nedostaje u publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji* koja je objavljena 2005. godine.

Još jedan dobar primer razvijene rodno osetljive statistike je Slovenija koja nije uključena u tabelu 5, jer nije objavljivala posebnu publikaciju sa fokusom isključivo na žene i muškarce, već Slovenija u redovnim publikacijama daje relevantnu statistiku podeljenu prema polu, i takođe učestvuje u posebnim istraživanjima koja se vrše i objavljuju na nivou Evropske unije. Slovenačka statistika se bazira na istim osnovama koje su izgrađene u bivšoj Jugoslaviji, ali je za kratko vreme napredovala ka evropskim i svetskim standardima, pa je to dokaz da je napredak moguć ako za to postoji politička volja.

Od relevantnijih podataka koje mogu da se pronađu u slovenačkoj statistici, a ne i u srpskoj, su kandidati na izborima i izabrani prema polu, broj članova partija prema polu, žene i muškarci na upravljačkim pozicijama u partijama, statistiku o direktorima malih, srednjih, velikih preduzeća prema polu, podatke o počiniocima i osuđenima prema krivičnim delima prema polu kao i pol žrtava krivičnih dela, kako muškarci i žene troše vreme.

Tabela 4.
Pregled najrelevantnijih kategorija o položaju žena i muškaraca u statističkim publikacijama o ženama i muškarcima Norveške, Nemačke, EU25

	Norveška	Nemačka	EU25
Moć i uticaj, javni život	Menadžeri prema polu, vlasnici preduzeća prema polu, procenat žena u parlamentu, odbornici u skupštinama opština, gradonačelnici, članovi političkih partija prema polu, izlaznost na izbore prema polu, prema regijama	Izabrani u parlament, skupštine opštine, izlaznost žena i muškaraca na izborima, kome idu ženski glasovi žene u sindikatima, žene u udruženjima, polna struktura na vodećim mestima odlučivanja	Zaposleni na menadžerskim pozicijama prema polu, na pozicijama odlučivanja, žene i muškarci na univerzitetima, u nauci
Prihodi i imovina	Registrovana imovina prema polu vlasnika, ukupna imovina žena i muškaraca u Norveškoj, vlasnici preduzeća prema polu	Izvori preživljavanja prema polu	Žene i muškarci na granici siromaštva, sa decom, bez dece
Plate	Plate žena i muškaraca, plate ako se uključe i dodatni bonusi i rad preko radnog vremena, istorijski pregled <i>pay gap</i> -a, <i>pay gap</i> prema starosti stanovništva, penzije prema polu, regionalno	Plate, prihodi, žena i muškaraca, socijalna primanja prema polu, pomoć nezaposlenima, iznos, prema polu, zdravstveno osiguranje, penzije prema polu	Prosečna zarada na sat prema godinama prema polu u privatnom i javnom sektoru i prema obrazovanju, uporedno sa prethodnim godinama
Rad	Stepen aktivnosti, zaposleni <i>part time</i> , nezaposleni prema polu, muške i ženske profesije	Participacija na tržištu rada, zaposleni polna struktura na vodećim mestima, žene u javnom sektoru, nezaposlenost, neplaćeni rad prema polu, zaposlenost prema polu sa i bez dece	Zaposlenost žena i muškaraca koji brinu o deci, zaposlenost prema polu lica koja žive sama ili sa partnerom
Potrošnja vremena	Trošenje vremena u 24 sata prema polu, posao, slobodno vreme	Trošenje vremena u 24 sata prema polu, posebno za roditelje, kako koriste slobodno vreme parovi sa i bez dece	Prema starosnim grupama i polu količina vremena koje provedu brineći o drugim ljudima, broj sati provedenih u brizi za decu, starije članove porodice

Tabela 4. (nastavak)
Pregled najrelevantnijih kategorija o položaju žena i muškaraca u statističkim publikacijama o ženama i muškarcima Norveške, Nemačke, EU25

	Norveška	Nemačka	EU25
Zdravlje	Abortusi, carski rezovi, bolesti i pušenje prema polu	Period hospitalizacije i uzroci smrti prema polu, porođaji, broj dece žena koje su abortirale, invalidne osobe prema polu, prekomerna težina, pušenje, saobraćajne nesreće, žrtve, počinioci, najčešći uzroci smrti, HIV pozitivni prema polu	Uzroci smrti, saobraćajne nesreće, tretirani zbog problema sa drogom prema polu
Obrazovanje	Broj učenika, studenata prema polu na svim nivoima obrazovanja, pol učitelja, profesora, izabrane profesije prema polu	Broj učenika, studenata prema polu na svim nivoima obrazovanja, uključujući permanentno obrazovanje	Generalni nivo obrazovanja, prosečne ocene dečaka i devojčice prema predmetima, oblasti koje studiraju, pol učitelja, uključujući permanentno obrazovanje prema polu
Kriminal	Broj osuđenih prema polu, broj osuđenih prema vrsti krivičnih dela prema polu, broj zatvorenika prema polu, strah pred nasiljem prema polu, žrtve krivičnih dela prema polu, zaposleni u pravosuđu prema polu	Broj osuđenih prema polu, vrsti krivičnih dela prema polu, broj zatvorenika prema polu, žrtve krivičnih dela prema polu, zaposleni u pravosuđu ⁹ prema polu	
Način života	Kako žive žene i muškarci (sami, sa partnerom, u braku)	Kako žive (venčani, vanbračne zajednice), samohrani roditelji prema polu, istopolne zajednice prema polu	Trošenje na obuću i odeću, alkohol, cigarete, rekreaciju, kulturu, broj sati nedeljno provedenih u fizičkim aktivnostima, pristup kompjuterima, internetu prema polu
Izvor: Statistics Norway, <i>Women and Men in Norway</i> ; Federal Statistical Office Germany, <i>Women in Germany 2006</i> ; Eurostat, <i>The Life of Women and Men in Europe – A Statistical Portrait of Women and Men in All Stages of Life</i> .			

⁹ Publikacija *Women in Germany* ne sadrži poglavlje o kriminalu, ali se ovi podaci objavljuju u redovnim statističkim publikacijama.

Tabela 5.
Šta nedostaje u redovnim statističkim publikacijama u Srbiji

Teme koje se predlažu za statističko praćenje	
Moć i uticaj, javni život	<ul style="list-style-type: none"> • Zastupljenost žena na najvišim hijerarhijskim mestima odlučivanja u privatnom i javnom sektoru potrebno detaljnije razraditi • Nema broja članica političkih partija, podataka o ženama u strukturama odlučivanja unutar partija, sindikata
Prihodi i imovina	Registrovana imovina prema polu, vlasnici preduzeća prema polu, žene i muškarci na granici siromaštva, izvor preživljavanja za žene i muškarce
Plate	Plate prema godinama i prema polu, prema obrazovanju i polu, privatni i javni sektor posebno
Rad	Zaposleni na skraćenom radnom vremenu, polna struktura na vodećim mestima odlučivanja u privatnom i javnom sektoru, neplaćeni rad, zaposlenost ljudi sa i bez dece prema polu
Potrošnja vremena	Nema podataka
Zdravlje	Broj abortusa, podaci o prekomernoj težini, pušenju prema polu
Obrazovanje	Podaci o uključenima u permanentno obrazovanje
Kriminal	Zaposleni u pravosuđu prema polu, osuđeni maloletni i odrasli prema vrsti krivičnog dela prema polu (objavljeno u publikaciji <i>Žene i muškarci u Srbiji</i> ali se ovaj podatak ne objavljuje u redovnim statističkim publikacijama)
Način života	Kako žive (venčani, vanbračne zajednice), samohrani roditelji prema polu, istopolne zajednice prema polu, trošenje na obuću i odeću, alkohol, cigarete, rekreaciju, kulturu, broj sati nedeljno provedenih u fizičkim aktivnostima, pristup kompjuterima, internetu prema polu

U pogledu posebnih istraživanja koje se vrše na nivou EU potrebno je spomenuti fokusirano istraživanje koje je objavljeno 2005 (uključene i nove članice EU) o populaciji i društvenim uslovima, iz koje se može saznati stopa zaposlenosti žena i muškaraca sa decom i bez dece, zaposlenost žena i muškaraca prema broju dece, prema starosti najmlađeg deteta, stopa zaposlenosti žena i muškaraca sa decom prema nivou obrazovanja i broju dece, vreme provedeno sa decom i organizaciju parova sa decom – da li oboje rade puno radno vreme, jedan od njih (prema polu) skraćeno radno vreme, ili je zaposlen samo jedan od njih. Svi ti podaci su jako bitni da bi shvatili kako žene i muškarci žive, koji su razlozi za nedovoljnu zastupljenost žena na mestima odlučivanja i njihov ekonomski položaj.

Zaključak

Nije samo pridruživanje Evropskoj uniji proces koji će tražiti da se rodno senzitivna statistika u Srbiji razvija i dalje, nego Srbija već kasni u ispunjavanju svojih obaveza prema drugim međunarodnim organizacijama u vezi praćenja položaja žena, za koje je neophodna dobro razvijena rodno senzitivna statistika.

U prvoj polovini 2007. Srbija je predala inicijalni izveštaj o implementaciji Konvencije o eliminaciji svih oblika diskriminacije žena (CEDAW), jedne od sedam konvencija o ljudskim pravima. Na osnovu državnog izveštaja i izveštaja nevladinih organizacija, i na osnovu izlaganja državne delegacije i nevladinih organizacija, CEDAW komitet je u junu 2007. izdao Završne komentare o implementaciji CEDAW konvencije u Srbiji. Već u prvom paragrafu Završnih komentara se napominje, da državni izveštaj ne sadrži statističke podatke podeljene prema polu, i gde je to moguće, prema starosti i etničkoj pripadnosti. U paragrafima 21, 22, 29, 30, 33 i 37 detaljnije se spominju obaveze države da prikuplja podatke o nasilju nad ženama. Državu poziva da uspostavi sistematično prikupljanje i analizu podataka o svim oblicima nasilja nad ženama, da bi napravila dobru osnovu za efikasne i usmerene politike i programe razvoja. Posebno se spominje oblast obrazovanja i zdravlja, kao i nedostatak podataka o osetljivim grupama žena, kao što su žene sa ruralnih područja, Romkinje, žene invalidi, interno raseljena lica, koje su često žrtve višestruke diskriminacije (Concluding Comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Serbia).

Srbija takode nije odgovorila na poziv Odeljenja Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena iz 1998. godine o implementaciji Pekinške Platforme za akciju (United Nations Women Watch, 2006). Odeljenje

Ujedinjenih nacija za unapređenje položaja žena traži tačno određene statističke indikatore u pogledu položaja muškaraca i žena u nekom društvu. Postoji ceo dijapazon kategorija podataka koji u Srbiji još uvek nisu dostupni.

U oblasti čovekove bezbednosti potrebno je izvestiti o broju žrtava nasilja na 1.000 ljudi prema polu, broju ljudi u zatvorima na 100.000 ljudi prema polu. U oblasti prihoda i siromaštva treba prikupiti podatke o procentu dece ispod 5 godina koji su pothranjeni, u oblasti reproduktivnog zdravlja objaviti podatak o stopi korišćenja kontraceptivnih sredstava, procenat porođaja uz pratnju zdravstvenog osoblja, procenat HIV pozitivnih prema polu, procenat HIV pozitivnih trudnica, procenat žena koje imaju pristup zdravstvenim službama, kvadratura stana po osobi prema polu (United Nations Women Watch, 2006).

Da bismo mogli da dobijemo što bolju sliku o aspektima rodne neravnopravnosti u Srbiji takođe bi bilo potrebno prikupljati i objavljivati podatke o vlasnicima nekretnina prema polu (stanovi, kuće, građevinsko i poljoprivredno zemljište) i drugih najvrednijih stvari, vozila i sl. U oblasti kriminala potrebno je prikupljati i objavljivati statistiku o polu žrtava određenih krivičnih dela. Podatke o osuđenima prema vrsti krivičnih dela i prema polu možemo da pronađemo u publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji*, ali se ti podaci ne objavljuju u redovnim publikacijama.

U oblasti rada i zapošljavanja potrebno je prikupiti statistiku o tome u kolikoj meri su zaposlene žene i muškarci sa decom, bez dece, o neplaćenom radu koje obavljaju muškarci i žene, o tome kako troše vreme muškarci i žene sa decom i bez dece, koliko vremena potroše negujući druge ljude. U oblasti odlučivanja potrebno je dalje razraditi statistiku o zastupljenosti žena i muškaraca na mestima odlučivanja u privatnom i javnom sektoru. U oblasti zarada potrebno je dalje razraditi postojeću statistiku i prikupiti podatke o zaradama muškaraca i žena prema obrazovanju i posebno za privatni i javni sektor.

Činjenica je da je rodni aspekt u statistici često ignorisan čak u oblastima gde već postoji tradicija objavljivanja podataka prema polu, kao što je u oblasti izbora. Na primer u specijalizovanoj publikaciji Republičkog zavoda za statistiku *Izbori za narodne poslanike Narodne skupštine Republike Srbije održanim 28. 12. 2003.* na 104 strane o rezultatima izbora, ne možemo da saznamo koliko je izabranih žena u Narodnoj skupštini, a na 222 strane analize Lokalnih izbora 2004. možemo da saznamo samo ukupni broj izabranih odbornika skupština opština i predsednika opština prema polu i godinama života za Srbiju, centralnu Srbiju i Vojvodinu.

Pozitivan aspekt publikacije *Žene i muškarci u Srbiji* je u tome da su u njoj po prvi put izloženi podaci koji se skupljaju ali se inače ne prikazuju u redovnim statističkim publikacijama ili se pak prikazuju, ali nesistematično i nepregledno. Time se ujedno i dokazalo da postoji kako interes tako i potreba za boljim prikupljanjem i statističkom obradom rodno senzitivnih podataka. Ali suštinski, publikacija nije donela ništa novo niti je unela bilo kakve promene. Ta publikacija još uvek ne sadrži sve indikatore koje je Srbija obavezna da prati na osnovi svojih međunarodnih obaveza i ne znači početak novog statističkog perioda u kome bi se veći broj indikatora pratio.

Dugotrajna nastojanja za reformom statistike na rodno senzitivnan način nisu dovela do jasnih pomaka. Statistika se nije promenila, stalni je izgovor da za to nema dovoljno sredstava, da je procedura jako dugačka, a u stvari se podrazumeva da za to nema potrebe.

Publikacija Republičkog zavoda za statistiku Srbije *Žene i muškarci u Srbiji* je dobar početak u uvođenju rodno senzitivne statistike, ali nedovoljan. Da bi ispunila svoju namenu prikupljanja i obrade relevantnih podataka, potrebno je da se statistika razvija i dalje, da se rodno senzitivna statistika uvede u redovne publikacije Republičkog zavoda za statistiku, da se uvedu nove kategorije i indikatori (u skladu sa međunarodnim standardima). Samo pod tim uslovom će statistika omogućiti Srbiji da odgovori na svoje međunarodne obaveze i posledično doprinese izgradnji egalitarnijeg društva sa manje diskriminacije.

Literatura

- BACCHI, C. L. (1997). *The Politics of Affirmative Action, Women, Equality and Category Politics*, (London: SAGE Publications).
- UN, CEDAW Committee (2007). "Concluding Comments of the Committee on the Elimination of Discrimination against Women: Serbia", (New York: Committee on the Elimination of Discrimination against Women). <http://www.un.org/womenwatch/daw/cedaw/38sess.htm> (4 . jul 2007).
- EUROSTAT (2005). *Europe in Figures, Eurostat Yearbook 2005*, (Luxembourg: Office for Official Publications of the European Communities).
- EUROSTAT (2006). "A Statistical View of the Life of Women and Men in the EU 25". http://epp.eurostat.cec.eu.int/pls/portal/docs/page/pgp_prd_cat_prerel/pge_cat_prerel_year_2006/pge_cat_prerel_year_2006_month_03/3-06032006-en-bp1.pdf (5.decembar 2006).
- EUROSTAT (2002). "The Life of Women and Men in Europe – A Statistical Portrait of Women and Men in All Stages of Life". <http://europa.eu/rapid/pressReleasesAction.do?reference=stat/02/121&format=HTML&aged=0&language=EN&guiLanguage=en> (27. avgust 2006).

- EUROSTAT (2006). "How Is the Time of Women and Men Distributed in Europe? Statistics in Focus, Population and Social Conditions".
http://epp.eurostat.cec.eu.int/cache/ity_offpub/ks-nk-06-004/en/ks-nk-06-004en.pdf (28. avgust 2006).
- Federal Statistical Office Germany (2006). "Women in Germany 2006".
http://www.destatis.de/allg/e/veroe/blickpkt_women.htm (28. avgust 2006).
- PATEMAN, C. (1988). "The Fraternal Social Contract", in: J. Keane *Civil Society and the State*, (London: Verso) pp. 101-128..
- RZS (2005). *Žene i muškarci u Srbiji*, (Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije).
- RZS (2005). *Statistički godišnjak Srbije 2005*, (Beograd: Republički zavod za statistiku Srbije).
- Statistics Norway (2006). "Women and Men in Norway".
http://www.ssb.no/ola_kari_en/ (28. avgust 2006).
- United Nations Women Watch (2006). "Questionnaire to Governments on Implementation of the Beijing Platform for Action".
<http://www.un.org/womenwatch/daw/news/question.htm> (27. avgust 2006).
- *** (1997). *Univerzalna deklaracija o demokratiji*, deklaracija usvojena od strane Interparlamentarnog saveta na 161 sesiji 16. septembra 1997, Kairo, Interparlamentarna Unija.
<http://www.ipu.org/cnl-e/161-dem.htm> (28. avgust 2006).

Bojana Balon

Rodno senzitivna statistika kao neophodan element u demokratizaciji društva

R e z i m e

Autorica analizira statističke podatke o položaju žena u Evropskoj uniji i Srbiji koji potvrđuju da su žene nedovoljno zastupljene u procesima odlučivanja, da su prosečno bolje obrazovane od muške populacije, dnevno rade više od muškaraca, ali da u proseku zarađuju manje od svojih muških kolega.

Republički zavod za statistiku Srbije je 2005. godine u publikaciji *Žene i muškarci u Srbiji* po prvi put objavio rodno senzitivne statističke podatke koji se skupljaju, ali se inače ne prikazuju u redovnim statističkim publikacijama ili se pak prikazuju, ali nepregledno i nesistematično. Time se ujedno i dokazalo da postoji kako interes tako i potreba za boljim prikupljanjem i statističkom obradom rodno senzitivnih podataka. Ipak, ta publikacija ne predstavlja radikalnu promenu u prikupljanju podataka na rodno senzitivnan način. Još uvek postoji mnogo praznina koje Srbija mora da pokrije ako hoće da odgovori na svoje međunarodne obaveze u pogledu izveštavanja o položaju žena u Srbiji.

To je razlog što autorka predstavlja rodno senzitivne kategorije koje se prikupljaju i objavljuju u Nemačkoj, Norveškoj i Sloveniji – zemlji čija se statistika bazira na istim osnovama koje su izgrađene u bivšoj Jugoslaviji, ali je za kratko vreme napredovala ka evropskim i svetskim standardima, dokazujući da je napredak moguć, ako za to postoji politička volja.

Ključne reči: *rodno osetljiva statistika, neravnopravnost, žene*

Bojana Balon

Gender Sensitive Statistics as a Prerequisite for Democratization of a Society

S u m m a r y

The author analyzes statistical data on position of women in the EU and Serbia, which confirm that women in the EU, as well as in Serbia, are insufficiently represented in decision-making processes, are on average better educated than men, work more hours per day but that they on average earn less than men.

Statistical Office of Republic of Serbia has published in 2005 a brochure *Women and men in Serbia* in which gender sensitive data were published in a coherent way and also data that they gather but do not represent in regular publications, or they do, but disorderly and not systematically. By publishing this brochure it was proved that there is interest and the need to better collect gender sensitive statistical data. Nevertheless, the brochure does not represent a radical breakthrough in methodology of data collection and analysis of new areas in statistics. There are still many "black holes" that Serbia will have to fill in if it wants to respond to its international obligations regarding reporting on position of women to international organizations and various bodies.

This is why the author also represented gender sensitive categories which are gathered and published in Germany, Norway and Slovenia – a country where statistics is based on similar grounds which were built in former Yugoslavia and in short time progressed to European standards, proving that progress is possible, if there is political will.

Key words: *gender sensitive statistics, inequality, women*